

Håkan Blomqvist

Marx på marsch

Finanskris och klimathot öppnar för kommunism – utan förtryck och stalinism

Recension av Tariq Ali. *Vad var kommunismen? En kritisk betraktelse*. Översättning Henrik Celanders, Celanders förlag 2012

Illustration: Lars Hillersberg

Lars Hillersbergs legendariska teckning från 1970-talet sammanfattar väl de senaste årtiondenas uppgörelser med kommunismen. Det kosmos av motstånd mot och alternativ till kapitalismens klassamhälle, som sedan kölvattnet av franska revolutionen gått under benämningen ”kommunism”, har alla buntats ihop och dödförklarats – men med en dåres envishet vägrat slå igen kistlocket. Med nyliberalismens triumftid i spillror och ett finanskapital som löper amok, med välfärdsstaternas söndertrasande och nödens återkomst för stora befolkningsgrupper är den här igen och krasar på dörren med sitt pockande budskap om jämlik gemenskap.

Nej till vinster i välfärden, röstar svenska LO-kongressen i strävan att hålla kapitalism utanför skola, vård och omsorg. Vi betalar inte, exploderar södra Europa i försvar för gemensam service mot finanskapitalets utpressning. En annan värld är möjlig, hävdar alternativa rättviserörelser mot klimatkris och global exploatering och förkunnar: Människligheten är en, vi måste behandla alla som jämlikar och gemensamt besluta hur vi ska bruka och fördela vår planets begränsade resurser.

Klarare kan knappast kommunismens credo uttryckas, från Gracchus Babeufs dagar till Occupy Wall Streets. Ändå är det som ett fängelse och formidabelt slakthus kommunismen blivit till mardrömsminne hos miljontals människor.

Hur blev det så?

Till strömmen av försök att förstå hör den pakistanske marxisten Tariq Alis kritiska betraktelse *Vad var kommunismen?*. Till skillnad från våra dagars vana att angripa den marxistiska roten – eller åtminstone den bolsjevikiska och leninistiska – utgår Tariq Ali från förhoppningarna som knöts till den ryska oktoberrevolutionen 1917. Tvärtemot att framställa de ledande bolsjevikerna som blodtörstiga dobermanns framhåller han deras förbindelse med den radikala europeiska upplysningstraditionen och internationalistiska socialdemokratiska arbetarrörelsen. Vilket gör det hela mer komplicerat. Det var världskriget och inbördeskriget, ententmakternas interventioner och blockader som isolerade vad som mer var en bräsch i det gamla Europas ordning än ett nytt samhällssystem. Utan förbindelse med en socialistisk utveckling i avancerade industriländer som Tyskland, kom Rysslands ålderdomliga auktoritära sociala och kulturella förhållanden att invadera den nya sovjetmakten och präglade dess väsen.

Med **Stalins** seger i 1920-talets partistrider mot bland andra **Trotskijs** anhängare röjdes vägen för den snabbt byråkratiserade partistatens allmakt. Att denna utgång inte var på förhand avsedd eller given framgår, menar Tariq Ali, av att Stalins välde bara kunde säkras genom likvidering av den gamla kommunistiska kadern i den stora terrorn på 1930-talet. Med Stalindiktaturen i spetsen för den sovjetiska industrialiseringen och segern över Hitlertyskland kom den stalinistiska modellen att befästas i den världskommunistiska rörelsen. Alternativen raderades ut. Partistaten gjordes till norm, tvärtemot **Marx** vision om arbetarklassens frigörelse. Marxismen förvandlades från kritik till statsreligion.

Tariq Ali påminner om ”de andra” kommunismerna och menar att det alltid fanns ett val, mellan självaktivitet och statligt kommando, mellan frigörelse och förtryck. Stalinismen och enpartistaten var aldrig den enda möjligheten, i vare sig Sovjet eller Kina.

Lärdomen för vår tid, menar han, är inte att ge upp kampen mot den kapitalism som förhärjar planeten. Samsynen mellan ideologer i öst och väst om likhetstecknet mellan socialism och stalinism hindrar oss från att söka lösningar. Människor måste få uppleva att kombinationen av socialism och demokrati med politisk pluralism, yttrandefrihet och kulturell frihet fungerar.

”Gårdagens döende stormaktskommunism”, citerar han Robin Blackburn, ”var inget spöke som gick runt jorden utan en osalig ande att föra till sista vilan. Kapitalismen tog fyra hundra år på sig för övergången från medeltidens feodalism”. De misslyckade försöken att skapa jämlika samhällen kommer på motsvarande sätt att följas av nya och åter nya försök, försäkrar Tariq Ali i öppet trots mot postmoderna föreställningar om de stora framstegsberättelsernas ände.

Den sovjetiska världens slut förändrar inte sökandet efter ett annat samhälle, skrev François Furet i den stora uppgörelse med 1900-talskommunismen han kallade *Slutet på en illusion*. Demokratin, fortsatte han, skapar genom själva sin existens behovet av en värld efter borgerligheten och kapitalet där en verklig mänsklig samexistens kan utvecklas.

Men för en sådan värld krävs, påminner Tariq Ali med Marx ord till 1848 års revolutionärer, att försöken ständigt kritiserar sig själva, hånar sina banala fraser och svagheter för att inte bli senila och dödsdömda.

Tariq Alis betraktelse är inte själv fri från sådana svagheter, men manar alla dem som kämpar mot vår egen tids kapitalistiska illusion att lära av 1900-talets misstag. ”Kapitalismen har inte gjort det. Socialister måste.”

Håkan Blomqvist

Historiker vid Södertörns högskola

Recensionen ursprungligen publicerad i *Aftonbladet* 28/10